

ACADEMIAI ÉRTESÍTŐ.

X. Év.

1850. OCT.

IV. Sz.

KIS GYÜLÉS, OCT. 12. 1850.

(A' nyelvtudományi osztály' számára).

Nmélt. gróf Teleki József úr ő exja' elnöklete alatt

Jelen az osztályból: Szemere és Vörösmarty rr. tt. Húnfalvy, Mátray, Repicky, Széchy, lt. tt. — Egyéb osztályokból: Kubinyi Ágoston tt. — Bugát, Döbrentei, Erdy, Gebhardt, Győry, Jerney, Szilasy, Szontagh, Vállas rr. tt. — Bertha és Pauler lt. tt. — Toldy F. titokok.

MÁTRAY GÁBOR lt.

a' nemzeti museum' könyvtárában őriztetett egy carthausi magyar codexet mutatván elé, arról a' következőkben értekezett.

Noha Erdy János tagtársunk a' Tudománytár' 1834-ki I-ső kötetében a' nagyszombati magyar kéziratot hazánk' tudósai figyelmébe hozá, közölvén belőle egy lap hasonmással együtt sz. László király' legendáját, sokkal becsesebbnek tartom mégis e' több tekintetre nézve igen érdekes magyar kéziratot, különösen azért is, mert az eddig ismert legrégibb magyar codexek közül tartalomra 's terjedtségre nézve legbővebbnek mondhatni: hogysen elmulaszthatnám annak a' maga valóságában bemutatását a' t. Academia előtt, annyival inkább, mert illy roppant terjedelmű régi magyar kézirat nyelvtani tekintetből is nem csekély eredménnyel biztathatja a' hajdankori magyar nyelv' sajátságai és írásmódja körül fürkésző hazafiakat.

E' codex hajdan Nagyszombatban a' nagyboldogasszony' tiszteletére szentelt érseki papnövelde' könyvtáráé volt. 1814-ki majus' 25-kén Schneider József említett papnöveldei aligazgató által Stipsics Ferencz, esztergami kanonok, apát, 's ugyanazon növelde' igazgatója küldé azt a' magyar nemzeti Museum' Széchényi-országos könyvtárának. ¹⁾

Nagysága kisebb másod rétű, vagyis nagy negyed. — Úgy látszik, hogy még eredeti bőrkötetével bír; csak háta javíttaték újabb korban, 's ekkor nyomtatott hátára áranypapírral e' czím:

¹⁾ Lásd: Protocollum benefactorum Bibliothecae regnicolaris in fol. (1814. die 25-a Maji) — és — Ofner und Pester Zeitung 1814. Nro. 54. am 7. Juli.

„*Codex Hungaricus Evangeliorum, sermonum De An. 1527.*“ — Papirosa erős, vastag. Az irat részint kisebb folyó német, részint nagyobb barát-got betűkkel készült. Az osztályok' tartalmai nagyobb fractur-betűkkel írvák.

Czímlapja már nincs meg. — Latin nyelven készült előszavában említi magáról a' névtelen író, hogy carthausi szerzetes volt, — 's hogy e' könyvet részint megtértek, részint különféle nőszerzetesek' felszólítása' következtében, kik közé tartoztak a' saját szerzetesbeli apácák is ¹⁾, írta. — Említi azt is, hogy buzdításaul szolgált azon tekintet, mellynél fogva, miután a' bibliák' fordítmányát a' német, cseh, frank, franczia és szláv nemzet is bírja, már illő, hogy hasonnemű munkák a' magyar nemzet' hasznára is készítesse, annyiival inkább, mert Luther' vallása is terjedvén a' magyar hazában, illyesekre szükségök leend a' híveknek, különösen a' szerzetes atyafiak és nővéreknek vasárnapi 's ünnepi üdvösséges foglalkodásokul.

Ha a' fennebbi időszak nem említetnék, mind a' mellett hogy a' könyv' végén ez áll: „*finis apparet in die Clementis 1527.*“ — hajlandó voltam volna annak hívésére, miszerint e' könyv nem csupán a' XV. század' vége felé és a' XVI-nak első tizedeiben, hanem sokkal korábban íratott; habár a' 3-dik oldal' rubrumában említi is az író, hogy sok évet szentelt e' munka' írására. — Meg kell jegyeznem, hogy az előszóban úgy nyilatkozik a' szerző, hogy a' munka' tartalmát latin szentiratból 's egyéb hiteles forrásokból fordítja magyarra. — Azt kell tehát hinnem, hogy tiszteletre méltó carthausi hazánkfia nem ismeré a' Buda melletti sz. Lőrincz-monostorban 1456-ban meghalálzott Pál-szerzetes, Báthory László' magyar kéziratait, kiről a' magyar egyházi történet' évkönyvei bizonyítják, hogy magyarra fordítja az egész bibliát, 's egyéb szentek' életét.

Vége az előszóba foglalt azon nyilatkozatnál fogva, hogy e' munka szerzetes nők' számára is íratott; és azon körülmény mellett miszerint ez őskori becses maradvány Nagyszombatban őriztetett 's tartatott fen számunkra, melly városba vonultak a' török hatalom' terjedtekor hazánk' alsó vidékeiről a' szerzetes nők: nem ok nélkül gyanítható, hogy e' megbecsülhetlen nemzeti kézirat is magyar apácák' birtokában volt, 's gondos kezeik által mentetett meg az enyészet' örvénye elől.

Hogy a' könyv' táblái' belsején semmi írásbeli jegyzeményt nem olvashatunk, annak tulajdonítom, miszerint azon táblák' belseje későbbi időkben újabb tiszta papirossal vonatott-be; mert csakugyan a' kézirat' papirosa egészen különbözik a' könyv' elején 's végén

¹⁾ Szavai ezek: „*a nonnullis conversis ut et Sanctimonialibus diversorum ordinum tum necessaria, tum devota tractus admonitione, inter quas et nostra naturalis germana sub sacro velamine Christo dedicata militat; quarum necessitatibus ac utilitatibus morem cupiens gerere*“ etc.

levő 's a' táblákat borító fehér papirostól. Min azonban csak sajnálkoznom lehet; mert (miként más régi kéziratoknál tapasztalható) hihetőleg voltak némi jegyzemények írva a' táblák' belső részein, melyekből most vagy az író' neve, vagy legalább a' könyv' egykori birtokosa kitűnhetett volna.

Áll egyébiránt a' munka saját lapozásom szerint 675 oldalból, ide számítván az avatlan kezek által kiszakasztott levelek' hiányát is, melyet én tiszta levelekkel egészíték ki; 's nehogy a' volt szakadozott lapok ujjabb veszteségnek essenek áldozatul, azokat némileg öszveragasztattam.

A' munka különben egész évre szolgáló epistolákat, evangéliumokat, szent beszédeket 's tanításokat ünnepek és vasárnapokra, foglalt magában, közbe szöve levén az illető napokon tiszteltetni szokott szentek' életének rövid leírása is, különösen a' magyar szenteké, mint sz. István és László királyoké, Imre herczegé, Erzsébeté 'stb. Szent Margité is előfordul, de nem IV. Béla királyunk', hanem antiochiai Theodosius' leányaé. A' magyar Margit szóval sem említetik.

Az egész könyv három részre oszlik. Az első nincs olly ékesen írva, mint a' második. Amabban a' kezdő nagy betűk vagy készületlenül félben hagyattak, vagy éppen üresen maradt helyök. Foglalata: vasárnapi 's ünnepi epistolák és evangéliumok.

A' II-dik rész többnyire cifra 's itt ott aranyzott nagy kezdő betűkkel ékeskedik. Tartalma áll: vasárnapi evangéliumokból advent' első vasárnapjától kezdve.

A' III-dik rész magában foglalja a' szentek' ünnepein szokásos epistolákat 's evangéliumokat, és a' szentek' életiratait vagyis legendákat.

Helyesírásra nézve sokkal tökélyesebb és jobb e' kézirat a' régibb kéziratoknál. — Itt már a' hosszú *á* kettős aa-val, — a' hosszú *e* kettős ee-vel, — a' hosszú *ő* kettős vonallal is fordul elő; — a' hosszú *í*-nél még a' régi *ey* 's *oy* használtatik, p. o. *áleytasz*, *tanoytwany*. — *Ü* helyett *w*, vagy *y* használtatik, mindkettő két ékkel, de már előfordul az *ly*, *gy*, *ny*, *ty*, sőt a' *cz* is, és pedig nemcsak egyes, hanem kettőztetett alakban is, p. o. *fordulatytya*, *tisztulatytya*, *foganatytya*, *nyaka* 'stb.

Példák néhány egyes szavak 's írásmódjokról.

Et, eeth: itt.	Eleredének: elmenének.
Elezer: előszer.	Kezdety: kezdeté.
Kenyw: könyv.	Else: első.
Harmad Negyed Ötöd napján,	Kedeegh: pedig.
vagy, vasárnap.	Kedeeglen: pediglen.
Virágszombat: virágvasárnap e-	Teb: több.
lőtti szombat.	Es, ees: is (auch, etiam).
Erede: mene (ging, ibat).	Gýmelch: gyümölcs.

Yllw ynnep: üllő ünnep.

Emre: Imre.

Endre: András.

Szent Berecz: Sz. Briccius.

Gerger, Gergel: Gergely.

Első, másod, harmad menyekzős
vasárnap: farsangi vasárnap.

Jelesb, tudósb: jelesebb, tudó-
sabb.

Bulchut vevén: búcsút vevén.

Csergeteg: patak.

Carthusiabeli néma barátok, Pe-
nitentia tartó néma remeték,

Penitentia tartó remete frate-
rek: Carthausiak.

Bernald: Bernard, Bernát.

Azont: azt.

Leen: lön.

Teen: tön.

Myvelködet: mivelkedés, mivel-
ség.

Akarathnaal kyl: akarat nélkül.

Viaskodasnal kyl: viaskodás nél-
kül.

Kinel kyl: ki nélkül.

Mivelködetneel kyl: miveltség
nélkül.

Körüle: körülötte stb.

Nem lehet eléggé sajnálkoznunk, hogy e' becses régi kézirat sem szerzője' nevét, sem hajdankori birtokosát, vagy rendeltetése' helyét magában nem foglalja. Igyekeztem ugyan azoknak valamelly nyomát kifürkészni, de sikeretlenül. Kutatásom azon sajnos tapasztalatra vezetett, hogy a' magyar egyházi történetek' írói a' hazánkbeli néma barátok' szerzetére minden egyéb szerzetnél legkevésbbé fordíták figyelmöket, annyira, hogy még a' magyar carthausi kolostorok' öszves helyeit sem jegyezték fel, és csak egy kettőt említenek közölök. 'S mégis, milly különös, hogy az írók által épen e' kevés figyelemre méltatott szerzet' egyik tiszteletre méltó tagjától maradt fen számunkra a' magyar régi kéziratok' legbővebb tartalmú példánya, melly a' magyar hazában csaknem folytonosan dúló háborúskodások, vallásbeli dühöngések, 's ezeknek közepette okozott gyujtogatások' daczára is olly ép állapotban őriztetett meg.

Valóban, tisztelt Academia! már csak e' hajdankori kincsünk is elég ösztönt gérjeshet bennünk az egykori eredethelye utáni fürkészetre, 's azzal szoros kapcsolatban levő magyarhoni carthausiak iránt eddig elhanyaglott buvárkodásra. — Ámde e' munka' hosszas fáradságba kerül legalább most, midőn még a' kútforrások sem találhatók együtt; sőt, ha együtt vannak is, csaknem elháríthatlan akadályok küzdenek ellenünk nem mondom azoknak használata, de még öszveállításában is. Pedig minél tovább fürkészünk, annál inkább átlátjuk: milly tömérdék mező nyílik meg előttünk akár hazánk' történeti leiratának tökélyesítése, akár nemzeti nyelvünk' sajátságai, hajdankori kincsei, feledékenység-borította egyes szavai' kutatása, sőt más egyéb tudományok' fejlettsége' ügyében is. 'S erről minél többször elmélkedem, annál inkább meg kell engednem, hogy tömérdék tenni valóink még több nemzedék' munkásságát igénylendik; a' mostani legalább legcsekélyebb részők' feldolgozását sem képes eszközteni.

Azonban csüggednünk nem kell. Legforróbb hálával hódoljunk szeretve tisztelt Elnökünk' hazafiságos legújabb felszólításának; álljon ki a' munka' terére minden, kinek még a' jó isten elegendő lelki 's testi erőt hagyott a' tevékenységre. Szedjük össze, habár egyenként is, az adatokat, melyekből idővel tökéletes egészlet lehet majd alkotni, 's melyekért az utókor, legyen bár hazai, vagy külföldi, hálásán emlékszendik vissza fáradalmas törekvésinkre. Vegyünk példát a' nagyszombati codex' írójától. Nézzük e' vastag kötetet, melyet egy magyar hazafi a' legsűrűbb nyomtatással vetekedő tömörséggel írt össze, 's kétségen kül számos év' legördülte alatt, és pedig oly időszakban, midőn a' magyar eget viharteljes fellegek kezdék borítani; midőn terhes vészek tornyosultak a' haza' kedves virányai fölé; vallás és political tekintetek, pártok, és önző érdekek' egymás veszte után kergelődzve a' hon' végképi feldúlását készíték előre; oly időszakban, mondom, midőn a' magyarországi carthausi rend' alkonyatának csillaga is már jó idő óta csillámlott monostorai' felhőket hasított tornyai fölött, közeledő enyészetének könnyítése végett szórván sugarait a' rengeteg bérczeken cikázó ösvényekre, hogy a' gonoszság, agyarkodás, önzés, dúló vágy és rombolás' ösztöne minél könnyebben juthasson a' rejtett havasi utakon is felprédálására azoknak, miket emberi ész és türelem, iparerő és tudomány századokon keresztül örök időkre törekvék alkotni.

Épen a' fennebbi tekintetből én sem akarok oly szárazan megvalni mai tárgyamtól, 's legalább további figyelemgerjesztésül addig is, míg tökélyesebb készüllettel léphetnénk fel, csak röviden közlöm a' magyarországi néma barátokról tett fölfedezésim' fővonalait.

A' dicsért nagyszombati codex' szerzője, annak 572—582. lapjain leírja a' szerzet' eredetét. Czikkének czíme következő: „*Imaran lezen emleközeth az nagy zent carthusiay zerzethnec eredetéről.*“ 'S e' czikk' végén említi, hogy sz. Bruno, a' szerzet' alapítója, franciaországi első kolostorából a' pápa által Romába hivatván, kieszközlé, hogy Calabriában a' szerzet' másod kolostorát felállíthassa, melybe a' szent férfiú 1101-ben, és így nem sokára e' másod művének létesítése után, meghalt. Meg kell jegyezmem, hogy mind a' franciaországi carthusiában, mind a' calabriai kolostorban fennemlített évig igen kevés tagot számlált a' szerzet, és így közölök más országokba szerzeteseket nem küldhetett. Keresztülolvasám egészen e' hosszasan írt cikket; mert biztatott a' remény, hogy talán szerzője említést teend a' magyarországi carthusiákról is. A' kérlelhetlen végzés azonban meghusítá reményemet; mert a' czikk' végén tapasztalám, hogy a' reá következő két utolsó levelet, vagyis négy oldalt, valamelly bárdolatlan kéz egykoron kiszakasztá a' kéziratból; holott épen azokon lehetett említés a' magyar néma barátokról; pedig nagyon kecsegtetem magamat, hogy itt talállok némelly adatokra, melyek részint a' magyar carthausi kolostorok' holléte, részint

azokban remetéskedett magyar honfiak 's tudományos munkáik felől tudósítandnak. Mert tudnunk kell, hogy a' carthausiak a' rengeteg erdők, kopár hegyek és sivatag puszták' lakosai valának, kik szigorú életmódjoknál fogva még a' beszédet is nélkülözték; ajtatosság, kerti 's mezei munka, könyvek' olvasása és írása volt foglalatosságok; mindenben szegénységet és nélkülözést kellett alapszabályaik szerint követniök; idővel azonban, mint más szerzeteknél is történt, jámbor adományzók által kényelmesebb jövedelmekben részesülvén, gazdag könyvtárakat gyűjtöttek; 's hogy a' hazánkbeliek között is voltak könyvirók, bizonyítja a' nagyszombati codex, de egy szepesmegyei carthausinak rövid krónikája is, melyet nyomtatva olvashatunk Wagner' *Analecta Scepusii* munkájában ¹⁾.

Fennebbi sajnós tapasztalásom után fűrkészetem' teendőjeül tévém mindenek előtt, 's addig is, míg külföldi kútfőket használhatok, hazai íróinkat felkutatni. Fájdalom! ezekben nem sokat találtam, de még sem olly keveset, hogy fáradozásomat siker nélkül látnám, sőt többet, mint itt előadni szükség volna; miután épen nem szándokom, jelenleg hosszas értekezéssel fárasztani a' t. Academiát. Csak röviden fogom tehát érinteni a' magyar carthusiak' holvoltát.

Nevezetesb honi íróink' egyike sem értekezik az öszves magyar carthusiak felől. Egyik erről, másik amarról szól igen keveset; 's így fűrge méhként kell öszveszedegelnünk, mit itt ott találhatunk.

Pázmán Péter a' Nagyszombatban tartatott érsekmegyei zsinat' leiratában ²⁾ azt mondja, hogy volt ugyan hazánkban a' carthausiaknak több kolostoruk, de az általok kiadott kolostor-lajstromokban 's magyar emlékiratokban csak négyet talált, u. m. Szepesben a' menedék-kövi ker. sz. Jánosét, Tárkányon a' segédvölgyit, Lövdön a' szent Mihály-völgyit, és Szepesben a' szent Antal-völgyit Lechniczen.

A' *Köszhasznú Esméreték Tára*' ³⁾ *Carthusianus* cikkében e' rend' rövid története említetvén, annak végén ez áll: „Hazánkba, mint némellyek vélekednek, maga sz. Bruno küldött tanítványi közül néhányat; de hol volt első lakhelyök, a' honi történetek fel nem jegyezték. Öt klastromok közül, melyeket birtak, mind gazdagságára, mind népességére nézve leghíresebb volt a' lövöldi, Veszprém vármegyében, melly 1360 körül állíttatott, 's négy előjáró alatt 400 szerzetest táplált. Az előjárók közül egyik fő tekintettel bírt, ki is nem különben, mint az esztergami érsek, tisztviselője által esküdt 's az ország' gyűlésein a' főrendek között foglalt helyet.“ E'

¹⁾ Part. II. pag. 69—79.

²⁾ Pázmán Petri Acta et Decreta synodi dioeceseanae Strigoniensis — Posonii 1629. in 4-to — a' 111-ik lapon.

³⁾ Pest 1832. 8-ad ré, III-ik köt. 39-dik lapján.

czikk' névtelen írója (B. V. aláírással) nem idéz semmi kútfőt. Legyen egyébiránt itt elég érinteni, hogy a' fennebb előadottak után ítélve, sz. Bruno maga nem küldhetett tanítványokat hazánkba, 's hogy az említett 400 szerzetest nem lehet az egy lövöldi kolostorra, hanem legfeljebb az egész Magyarországon létezett carthusiák' számára szorítani; miután a' néma remeték, eddigi források szerint, honunkban csakugyan kevés kolostorral bírtak, 's Pázmán Péter esztergami érsek fennidézett munkája' helyén megvallja, hogy már 1629-ben egy carthausi kolostor sem volt honunkban.

Pauer János „Az egyházi rend' érdeme Magyarország' történetében“ állítja ¹⁾ „hogy a' carthusiánusok hazánkban hat kolostornál többet nem bírtak.“ Azonban valamennyit név szerint nem nevezi.

Lányi Károly „Magyar föld' egyházi történeteiben“ ²⁾ még kevesebbet említ ennél; állítja azonban, hogy remetelakot bírtak Lánzséron is, Sopron vármegyében.

Én ezeknél már többre akadtam, 's következő időrendben állítam össze:

I. *Az ercsényi kolostor.* Ercsény (Ercsi, Ercse) falu a' Duna mellett Fehér vármegyében. Itt már a' tatár pusztítás előtt állt egy carthausi kolostor; mely azonban (hihetőleg 1241-ben) a' tatárok által feldulatván, szerzeteseitől elhagyatott. Mikor 's ki által alapított, hova mentek a' szerzetesek? tudva még nincs. 1252. vagy 1253-ban Vancha István esztergami érsek, kinek birtokában volt Ercsi, 's ekkor a' veszprémi egyházmegyéhez tartozott, az elhagyatott kolostort helyre állítá sz. Miklós' tiszteletére, 's a' ciszterci rendnek ajándékozá ³⁾. Pázmán Péter fennidézett munkájában ⁴⁾ e' kolostor' új alapítójának 1260 körül Tamás nádort mondja, 's említi, hogy azt 1499-ben már az ágostoni remeteszervezet bírta.

II. *A' látóhegyi kolostor.* A' látóhegyi, másként kémlőkövi, vagy menedékkövi kolostor (Lapis Speculationis, Lapis Refugii) keresztelő sz. János 's egyszersmind boldogságos szűz és sz. Margit' tiszteletére ⁵⁾ Szepes megye' nyugatdéli részén, Gömör vármegye' határai felé 1299-ben kezdett létesüléséhez közeledni, és így III. Endre király alatt. IV. Béla király' idejében t. i. volt e' vidéken egy félig kiépített vár, mellynek Marczelvár volt neve. Ide vonultak a' tatár pusztítás alatt a' 24 szepesi város' lakosai, és csaknem három évig nyomorúltan tengeték elliöket. Ezért nevezék későbbben menedékkőnek (Lapis refugii), 's mivel innen messzire láttak el, öröket

¹⁾ Székes-Fejérvár, 1848. 8-ad rét a' 190-dik lapon.

²⁾ Nagy-Szombat, 1844. 8-ad rét I-ső köt. a' 299. lapon.

³⁾ Codex dipl. Hung. Tom. IV. Vol. 2. pag. 178.

⁴⁾ Acta et decr. synodi. — Posonii 1629. a' 104. 's 128. lapon.

⁵⁾ Jakab szepesi püspök 1299-ki levele szerint. — Lásd, Wagner: *Analecta Scepusii*. Viennae, 1744. in 4-to. Part. I. pag. 394.

rendeltek ide, hogy vigyázzanak: nem jönnek-e ismét vissza a' tatárok; ezért a' várhegyet Kémlőkőnek (lapis speculationis) is nevezték. Az oklevelekben Lethonkö, vagy röviden Lethon (látó) nevezettel is fordul elő. Hosszas volna itt előadni e' kolostor' alapultát 's javainak időnkénti gyarapodását. Legyen elég mondani, hogy Stajerszágból a' szeitzi kolostorból András nevű carthusianus egy társával 1299 táján ide küldetvén, csakhamar a' 24 szepesi város' lelkészei által kinyeré Szepes vármegye' közgyűlésében, hogy a' tatár pusztítás alatti szenvedés' emlékére a' Látóhegy, elegendő erdők, legelők, 's egyéb földekkel együtt, a' carthausi szerzetnek adassék. A' kolostor és templom' alapkövét azonban csak 1305-ben tévé le Márton izsáki lelkész. E' kolostor idővel igen tetemes fekvő jószágot szerze részint jámbor adományok, részint csere, részint vásárlás' útján, 's egyike lehetett a' magyarországi gazdagabb kolostoroknak. Birt nem csak malmok, halas tavakkal, halászati joggal, szőlőkkel (név szerint Tarczalon is Zápolya Istvánné' adományából), hanem egész helységekkel és erdőkkel. Polgárok, grófok, főpapok, királyok 's királynék, egyre szaporíták javaikat, 's minden nemű adó alól fölmenték. Perjeleik között voltak erdélyi 's magyar születésűek, írók is, kik között a' fennemlített carthausi krónika' szerzője is. 1433—1454. között azonban a' husszitáktól kiraboltatván, kolostoruk fölégettetett. Későbbben 1506 körül ismét lakhatóvá tétetett. 1543-ban azonban Boze Mátyás és Döme testvérek, egy rabló csapat' vezérei, kiűzték a' szerzeteseket, 's a' kolostort rablók' tannyájává tették. Báthory Endre visszafoglalá ugyan tőlök, de végre, nehogy ott a' rabló csapatok folytonos menedéket találjanak, a' löcseiek földig leronták; a' szerzetesek pedig eleintén Löcsére, innen a' lechniczi és tárkányi kolostorba vonulván, végre a' kolostor' javai I. Ferdinánd és Miksa királyok által részint a' szepesi káptalan' iskolája' fentartására, részint az egri káptalannak adományoztattak ¹⁾).

III. *A' chisai kolostor.* Véleményem szerint ez Czíz-en (Csi-zá-n) Gömör vármegyében lehetett, 's a' boldogságos szűznek volt szentelve. — Erről és a' következőről említést tesz Montefiorei Gentilis bibornok 's pápai követ Zágrábban évszám nélkül, de hihetőleg 1308. vagy 1309-ben kelt levelében, mellyet az esztergami, szepesi és zágrábi nagyprépostoknak írt ²⁾).

IV. *Lubesnei kolostor.* Hihetőleg a' zágrábi püspökmegyében.

¹⁾ Olvasd mind ezekről: a) Wagner, *Analecta Scepusii*. Part. I. pag. 393—437. — Part. II. pag. 54—79. — b) Bárdossy Joann. *Supplem. Anal. Leutschoviae* 1802. pag. 50., 53., 433., 437. — c) Fejér: *Cod. dipl.* Tom. VIII. vol. 1. pag. 243—404. — d) Katona: *Hist. crit. Reg. Hung.* Tom. VIII. pag. 200. — és — Tom. XXII. pag. 1046. — e) Schmith Nicol. *Episcopi Agrienses. Tyrnaviae* 1768. Tom. III. in 8-vo pag. 21.

²⁾ Lásd, Wagner: *Anal. Scepusii. Viennae* 1774. in 4-to. Part. I. pag. 395—396.

Szent János' paradicsoma' völgyéről (Vallis paradisi S. Joannis) neveztetett. Említi a' fennevezett levélben Gentilis cardinál. 1308 vagy 1309-ben t. i., midőn az említett pápai követ Robert Károly alatt Magyarországon mulatott, a' látóhegyi, chisai és lubesnei carthusiák' perjelei panaszkodtak előtte, hogy egyházi 's világi hazánkfiak minduntalan háborgatják őket javaik 's kolostoraikban; fennidézett levele által tehát a' bíbornok meghagyá az esztergami, zágrábi és szepesi nagyprépostoknak, hogy a' nevezett monastorokat háborgatóik ellen védelmezzék. Hol volt Lubesne és Chisa, maga Wagner (Anal. Scep. Part. I. 396. lapon) sem tudja meghatározni. A' fennebbi levél' értelme szerint azonban gyanítható, hogy Chisa az esztergami, jelenleg rozsnyói egyházmegyéhez, hol a' csisai templom most is Boldogasszonynak van szentelve; Lubesne pedig a' zágrábi egyházmegyéhez tartozott. A' zágrábi újabb schematismusokban említetik ugyan Lyubeschitza helység, de egyháza nem viseli sz. János' paradicsoma' nevét.

V. *Lechniczi kolostor.* Szent Antal' tiszteletére, Szepesben, Gallícia' határain (Monasterium vallis S. Antonii) a' Dunajecz folyam' közelében Kakas mesternek, ki hihetőleg a' Rátholti nemzetséghez tartozott, adományzása' következtében alapúlt 1319-ben. Ezen kolostor is csakhamar részint magyar, részint lengyel adakozók, magyar és lengyel királyok által tetemes jószágokban részesült. Két száz évi léte után azonban, névszerint 1563-ban a' hussziták' pusztításai, rablók' prédálásai, háborúk' terhei' viselése, 's adóztatások' következtében egészen elszegényedett. Végre I. Ferdinánd király 1563-ban, minthogy ez időben a' kolostor számos kóborlengyel szökevények és szentségtörők' rejtekhelyeül szolgált, javait a' szepesi nagyprépost Bornemisza Gergelynek adá, hogy a' háborúzajai elől a' szepesi káptalan, levéltárával együtt ide vonúlhasson. Szerzetesei lassanként vagy elszéledtek, vagy kihaltak ¹⁾).

VI. *Lövöldi kolostor.* A' sz. Mihály-völgyi, vagyis lövöldi kolostor Veszprém vármegyében, a' mai Városlődön, a' Bakonyban volt. Nagy Lajos királyunk alapítá 1352-ben, 's pedig, mint az írók mondják, igen bőkezűleg adományozva ²⁾. Név szerint azonban valamennyi birtoka feljegyezve sehol sincsen íróinkban. Törvénykönyvünkben előfordúl, hogy perjelének régi szabadsalom' értelmében a' törvényszék előtt nem személyesen, hanem tisztviselője által kellett az esküt letenni, valamint az esztergami érseknek ³⁾; nem különben, hogy a' lövöldi carthusianusok 200 lovas katonát tartoztak a'

¹⁾ Lásd: a) Wagner: Anal. Scep. Part. I. p. 403—435. — Part. II. pag. 47—75. — b) Fehér: Cod. dipl. Tom. VIII. Vol. 3. pag. 477. — c) Fessler: Geschichte der Ungern. 4-ter Theil 1054—1509. I. — 5-ter Theil 565. I.

²⁾ Pauer János: Az egyházi rend' érdeme. Székesfejérvár, 1848. 8-ad r. a' 66. 's 190-ik lapon.

³⁾ 1550. Art. 64.

háborúra kiállítani 's eltartani II. Ulászló alatt ¹⁾. A' lövöldi perjel tehát méltóságra nézve nagyon közel állhatott az esztergami érsekhez; de hogy az országgyűlésen a' főrendek' táblájánál ült, ennek valósága hiteles kütfölből volna bebizonyítandó, 's itt tekintetbe vendő azon időkor is, melly óta a' magyar országgyűlésen külön táblánál tanácskoztak a' főrendek, 's külön a' Karok és Rendek. — Hogy a' lövöldi carthusia tetemes jövedelemmel bírhatott, bizonyítja a' 200 lovagból álló 's törvényileg reá parancsolt banderium' tartása. — Lehet, hogy e' kolostor' perjele volt a' magyarországi néma szerzet' főelőjárója. Hunyadi Mátyás király hitvesével Beatrixsal, egykor a' lövöldi monostorban szállván meg, emlékül annak „Panthologia“ című nyomtatott nagy könyvet ajándékozott, mellynek ára 400 arany volt, miként ez az esztergami káptalan' könyvtárában most is őriztetett könyv' elején bejegyezve olvasható ²⁾. Pázmán Péter' bizonyítása szerint 1629-ben már e' kolostor sem létezett.

VII. *Tárkányi kolostor*. Másként segédvölgyi (Vallis auxilii, Vallis refrigerii) Felső-Tárkányon, Borsod vármegyében, Egerhez közel, a' látóhegyi és lechniczi elszéledt szerzetesek által alapított. Innen szolgáltatnak segédelmet szerzetes társaiknak a' hussziták 's rablók által lerombolt látóhegyi 's lechniczi kolostorok' újabb felépítésére vagy kijavítására. E' kolostor' alapításának évszáma bizonytalan. A' XV. század' közepére tehetni eredetét. Léte nem soká tartott; mert a' törökök által feldulatván, szerzetesei is eltűntek. Íróink kevés említést tesznek róla. 1556—57-ben I. Ferdinánd király e' monostor' javait részint az egri püspök és káptalannak adta, részint az egri vár' fentartására rendelte. Némelly jószágait Pázmán Péter szerint 1629-ben a' Figedy család bírta ³⁾.

VIII. *Lanzséri kolostor*. Lanzsér (Lansée, Landsee) Sopron vármegye' délnyugati határán, Austria' szomszédságában fekszik. E' kolostort Lányi (Magyar föld' egyháztörténeteiben, I-ső köt. 299. l.) a' carthausiaknak tulajdonítja, mire hiteles forrást nem idéz. Azonban alkalmasint tévedésben van; mert a' győri schematismus szerint (1845. 133. l.) a' lanzséri hegytetőn most is láthatók a' camalduliak' számára Esterházy Pál herczeg által 1701-ben építtetett egyház' romai, mellyek a' szerzetnek II. József császár által 1782-ben eltöröltetése óta pusztán állnak.

IX. *Carthausi nők kolostorai*. Hogy ilyenek Magyarországon is léteztek, mint máshol 's minden szerzetnél szokás volt, bizonyítja a' nagyszombati codex' írója is előbeszédében. Hedvig, tes-

¹⁾ Ulad. Decr. III. Art. 15. et 20.

²⁾ Lányi Károly: Magyar cath. clerus' érdemeinek történet-igazolta emléke. Pozson 1848. 8-ad r. I-ső köt. 90-ik lapon.

³⁾ Katona: Hist. crit. Reg. Hung. Budae 1798. in 8-vo Tom. XXII. pag. 1042. Schmitth Nicolai: Episcopi Agr. Tyrnaviae 1768. in 8-vo Tom. III. pag. 21.

seni herczegnő, Zápolya István szepesi gróf 's nádor' özvegye, 1506—9-ben, miután a' látóhegyi kolostornak sok ajándékot, fekvő birtokot, Tarczalon négy szőlőkertet adott, sőt a' kolostor mellé új czellákat is építtetett, számos nőkisérétével együtt e' kolostorba ment lakni ¹⁾).

Íróink egyébiránt magyar carthausi nők' külön kolostorairól említést nem tesznek ²⁾).

— Ez után

REPICKY JÁNOS 11.

a' perzsa és szanszkrit nyelvek' párhuzamát tárgyzó értékesítését fejezte be, különösen a' szóképzést, szókötést adván elő, 's végül némelly rokon szók' lajstromát adván.

Mi a' szóképzést illeti, a' sz. vagy a' töből képez eredeti neveket, vagy más szótörzsből származékokat; ama' képzésnek hangjai *krit* és *unádi* féléknek, emezé *taddhita* családnak mondatnak, melly utóelnevezés származtatást jelent. Bennök a' nyelv dús. Nevezetesbek:

1. *At*, képző részesülőt alakít, mint: tudat, kinzó, tud-ból. E' képzőnek más alakja = ant. = lat. ans, melly egyes him alanyesetben nem állhat, minthogy e' nyelv a' nyelvtani szerkezetben szó

¹⁾ Wagner: Anal. Scep. Part. I. pag. 428. — és — Part. II. pag. 79.

²⁾ *Utószó*. A' magyar academia' könyvtárának gróf Teleki József elnök úr ő excja által legközelebb ajándékozott „Reisch Gregorii: Privilegia ordinis Cartusiensis, et multiplex confirmatio eiusdem. Basileae 1510. in folio.“ nagy ritkaságú munka' végén előszámláltatván a' carthausi rendnek Európában (kivevén Orosz- 's Törökországot) létezett 191 kolostora 's a' szerzet' 17 tartománya (provincia), e' lajstromból kitűnik: 1) hogy a' magyar és sclavoniai carthausi kolostorok a' felső németországi provinciához (Alemanniae Superioris provincia) számíttattak; 2) hogy Magyarországon az említett könyv' megjelentekor (tehát 1509—1510-ben) csak a' látóhegyi, lechniczi, tárkányi 's lövöldi kolostort bírták a' carthausiak. 3) hogy a' vendek, krajnaiak, és ezekkel rokon nyelvű szlávok által lakott Stajer, Krajna és egyéb szomszéd országi vidékek, azon korban Sclavonia név alatt is forgottak a' tudósok' és írók' nyelvén. — Innen magyarázható azon körülmény is, hogy a' mostani Horvátország régebben Sclavonia nevet viselt.

A' fennemlített lajstromban következőleg említetnek a' Sclavoniában volt carthausi kolostorok: a) Domus vallis sancti Johannis Baptistae, in Seytz, in Sclavonia; — b) Vallis sancti Mauriti in Gyrio, in Sclavonia; — c) Vallis Jocosae in Carniola, in Frenicz, in Sclavonia. — d) Troni sanctae Trinitatis, in Pletriach, in Sclavonia.

E' kolostorok nem a' Magyarországhoz tartozott Sclavoniában, hanem Stajerországban és Carnioliában léteztek. Helyeik' bővebb meghatározását más alkalomra halasztom. Seytz mai napig is Stajerország' nyugatdéli határa felé, Magyarország' közelében fekszik; mi újabb munkákból bebizonyítható, habár azt a' névtelen carthausi író, krónikájában (Wagner: Anal. Scep. Part. II. a' 72-dik lapon) szintén Sclavoniába helyezi; mert már ugyanazon lapon (h) jegyzetben Wagner is megismeri, hogy e' helység nem a' Magyarországhoz tartozott Sclavoniában volt, hanem „in Marchia Sclavonica, seu Vinidorum, Carnioliae proxima.“